

DE FINANCIËLE POSITIE VAN OUDERE VROUWEN AANBEVELINGEN VOOR GEMEENTELIJK BELEID

'Voor hetzelfde geld kun je het ook goed doen'

Colofon

Meer wonderen doen met weinig geld is een project van **FNV Vrouw** en **NOOM**, Netwerk van Organisaties van Oudere Migranten

FNV Vrouw

Postbus 8576
1005 AN Amsterdam
E post@fnvvrouw.nl
www.fnvvrouw.nl

NOOM

Postbus 2060
3500 GB Utrecht
E heygele@netwerknoom.nl
www.netwerknoom.nl

Meer wonderen doen met weinig geld werd mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van het

MEER WONDEREN DOEN MET WEINIG GELD

DE FINANCIËLE POSITIE VAN OUDERE VROUWEN
AANBEVELINGEN VOOR GEMEENTELIJK BELEID

'Voor hetzelfde geld kun je het ook goed doen'

INLEIDING

De signalen over toenemende armoede onder oudere vrouwen worden steeds sterker.

Oudere vrouwen uit verschillende bevolkingsgroepen behoren tot de laagste inkomensgroepen. Velen van hen zijn niet economisch zelfstandig. Anderen zijn gedurende vele jaren aangewezen op een zeer laag inkomen.

Oudere vrouwen zijn als specifieke doelgroep niet of onvoldoende in beeld bij hen die een belangrijke rol spelen in de besluitvorming, zoals politici en beleidsmakers, zowel op landelijk als plaatselijk niveau. Ook is er geen aandacht voor de grote diversiteit onder oudere vrouwen met een laag inkomen. Vaak is sprake van gecompliceerde problematiek. Met name de combinatie van de factoren vrouw, ouder en migrant leiden tot een slechte financiële positie.

Dit was aanleiding voor NOOM, Netwerk van Organisaties van Oudere Migranten en FNV Vrouw met oudere vrouwen zelf aan de slag te gaan om na te denken over het verbeteren van hun financiële positie. Vrouwen die vaak van jongs af aan gewend zijn om met weinig geld om te gaan, zijn vanuit hun ervaringsdeskundigheid goed in staat om oplossingen aan te geven om hun situatie te verbeteren.

In het project **‘Wonderen doen met weinig geld’** dat werd uitgevoerd in 2011 en 2012 lag het accent op het delen van ervaringen en ontmoetingen met lotgenoten. Dit mondde uit in een tipwijzer ‘Wonderen doen met weinig geld’ op basis van door de deelnemers gedeelde tips. Deze tipwijzer heeft inmiddels zijn weg gevonden naar vele vrouwen die van de vele tips gebruik maken en deze weer aan anderen doorgeven.

Na afronding van dit project gaven de deelnemers te kennen het van groot belang te vinden dat er meer wordt gedaan met hun ervaringen en kennis. Dat dit voor het voetlicht wordt gebracht bij beleidsmakers, politici en instellingen en dat zij daar graag een actieve rol in willen spelen. Zij willen zelf meedenken over de verbetering van de positie van oudere vrouwen. “Er moeten beslissingen worden genomen samen met ons en niet over ons hoofd heen. Men moet vaker naar ons luisteren en zelf ervaren om te weten wat het is om rond te komen van een minimuminkomen” werd er door de deelnemers gezegd. Meer betrokkenheid van onderop dus.

Ik ben nu 58 jaar, gescheiden. Mijn kinderen zijn al lang de deur uit. In 1983 ben ik hier komen wonen. Ik heb altijd schoonmaakwerk gedaan om ervoor te kunnen zorgen dat mijn kinderen een opleiding konden volgen. Mijn gezondheid is de laatste jaren heel erg slecht geworden. Ik heb reuma. Nu leef ik al weer een paar jaar van een bijstandsuitkering. Iemand had mij verteld dat ik bij de gemeente kon vragen om bijzondere bijstand. Daar kun je voor in aanmerking komen als je hoge zorgkosten hebt. Maar toen ik uitlegde waarvoor ik kwam had ik het idee dat ze dachten dat ik het allemaal verzon. Ik voelde me haast een crimineel. Ik ben maar weer weggegaan...

Daarom werd in het vervolgproject 'Meer wonderen doen met weinig geld' de focus gelegd op nadenken over oplossingen die het leven en de inkomenspositie van oudere vrouwen daadwerkelijk kunnen verbeteren. Daartoe werden in november 2013 in 3 regio's in het land expertbijeenkomsten georganiseerd om knelpunten en oplossingen te inventariseren.

Onderstaand presenteren we de door 70 vrouwelijke ervaringsdeskundige experts uit (vrouwen)organisaties bedachte concrete en uitvoerbare oplossingsrichtingen. Deze zijn gericht aan degenen die de uitvoering daarvan kunnen bevorderen en vormgeven.

Hierbij richten we ons vooral op het lokale niveau. Wat kan er gedaan worden om de financiële positie van oudere vrouwen te verbeteren? Hoe wordt hun zelfredzaamheid vergroot? Hoe verbetert hun kennis over mogelijkheden om hun inkomen te vergroten of meer gebruik te maken van ondersteuning?

Ons doel is om deze groep zichtbaar te maken en een bijdrage te leveren aan concrete oplossingen om hun positie te verbeteren.

Deze aanbevelingen kunnen gebruikt worden door (zelf)organisaties, beleidsmakers, instellingen, cliëntenraden, raadsleden, college van B&W, ambtenaren, politieke partijen.

OORZAKEN ARMOEDE ONDER OUDERE VROUWEN

Er zijn grote verschillen in de inkomenspositie van ouderen. Niet alle ouderen hebben een goed pensioen opgebouwd. Er is veel te weinig aandacht voor de grote diversiteit onder ouderen en in onderzoek en beleid worden groepen niet gespecificeerd. Hierdoor dreigen oudere vrouwen die zeer lang van een laag inkomen moeten rondkomen buiten beeld te blijven. En er wordt geen of onvoldoende aandacht besteed aan voor hen werkbare oplossingen om hun positie te verbeteren.

In het Armoedesignalement 2013 staat dat er sprake is van een relatief sterke toename van lage inkomens bij ouderen, nl. van 4,3 naar 6,2%. Het aantal arme ouderen neemt dus toe en er is vaak sprake van langdurige armoede indien men jarenlang van alleen AOW of AOW in combinatie met AIO moet rondkomen. Met name oudere migranten hebben veel vaker te maken met langdurige armoede vanwege de onvolledige AOW-opbouw. Van de aan 65-plushuishoudens verstrekte bijstandsuitkeringen gaat 90% naar migranten.

Ook zijn in algemene zin de verschillen tussen oudere mannen en oudere vrouwen behoorlijk groot. Oudere vrouwen uit verschillende bevolkingsgroepen behoren tot de laagste inkomensgroepen. Uit onderzoek blijkt dat armoede ook en vooral voorkomt bij oudere, alleenstaande vrouwen. Twee op de drie bijstandsuitkeringen aan ouderen ging naar alleenstaanden. Van deze groep is 75 procent vrouw.

In Irak waar ik vandaan kom was ik ingenieur. Toen mijn man en ik naar Nederland vluchtten verwachtte ik hier wel snel weer aan het werk te kunnen. Dat wilde ik ook graag. Maar mijn diploma's werden hier niet erkend. Dus ik moest weer terug naar de universiteit. Dat heb ik gedaan. Toen ik klaar was heb ik na veel zoeken een baan gevonden, maar niet op het niveau dat ik eigenlijk heb. Maar toen het slechter ging in de bouw stond ik als eerste weer op straat. En nu lukt het me niet meer om werk te vinden. Ik doe vrijwilligerswerk om niet langs de kant te staan. Maar het is moeilijk om mijn hand te moeten ophouden. Ik ben inmiddels 62 en ik denk niet dat ik nog aan de slag kom.

Er zijn allerlei redenen waarom oudere vrouwen vaker dan mannen arm zijn. Er waren geen mogelijkheden om een eigen inkomen te verdienen, lange tijd mochten gehuwde vrouwen niet betaald werken. Was er wel betaald werk, dan is meestal sprake van gebroken carrières en deeltijdwerk door de combinatie arbeid en zorg. De beloning van vrouwen is nog steeds gemiddeld 20% lager dan die van mannen. Er zijn te weinig banen en in het buitenland behaalde diploma's worden vaak niet erkend. Oudere vrouwen hebben daarom veel minder pensioen dan mannen. Vrouwen zijn vaker dan mannen afhankelijk van het door hun partner opgebouwde pensioen en dat heeft ook een enorme inkomensachteruitgang tot gevolg bij overlijden van die partner. Bij een echtscheiding zijn vrouwen doorgaans financieel veel slechter af dan mannen en het lukt vaak niet om die achterstand later in te lopen. En omdat vrouwen een flink aantal jaren ouder worden dan mannen moeten zij dus veel langer rondkomen van een laag inkomen.

Het is fijn wonen hier, in een dorp aan de rand van een natuurgebied. Ik woon hier al mijn hele leven, dus al 82 jaar! Toen ik nog goed ter been was ging ik vaak wandelen of op de fiets naar de stad, 18 kilometer verderop. Daar ging ik altijd naar de vrouwenvereniging of bij vriendinnen op bezoek. Maar het contact wordt steeds minder. Ik loop met een rollator. De bus die langs mijn huis kwam is opgeheven. Mijn kinderen wonen ver weg en die kunnen me niet halen en brengen. Van mijn AOW kan ik niet een paar keer per week een taxi nemen. En mijn vriendinnen zijn ook niet meer zo mobiel. Het klopt wat ze zeggen: als je oud wordt en niet zoveel geld hebt raak je langzaam in een isolement. Hoe goed je ook gebekt bent en hoe zelfstandig je altijd geweest bent.

Tijdens de expertbijeenkomsten zijn tal van oorzaken en knelpunten genoemd die armoede onder oudere vrouwen tot gevolg hebben. Een groot knelpunt is de grote afhankelijkheid van met name oudere migrantenvrouwen van man, kinderen en anderen. Vaak beheersen ze de Nederlandse taal niet, leiden een vrij geïsoleerd bestaan, hebben nooit een eigen inkomen gehad en hebben weinig kennis van het functioneren van de samenleving. Men kan niet lezen of geld opnemen en heeft geen eigen rekening. Hierdoor ligt tevens het gevaar van uitbuiting en ouderenmishandeling op de loer.

Ook onder de jongere generaties is er helaas nog een aanzienlijk aantal vrouwen dat in dezelfde situatie zit. Er is sprake van een blijvende problematiek onder een deel van de migrantenvrouwen van niet zelfredzaam zijn.

*Mijn man zorgde altijd voor het geld. Hij werkte en regelde alle financiële dingen. Nu hij er niet meer is moet ik het allemaal zelf doen. Maar dat kan ik niet. Ik heb alleen maar lagere school gehad op Kaapverdië. Ik vind het Nederlands erg moeilijk. Ik heb ook nooit geleerd om te pinnen. Ik vind het ook eng. Dus mijn zoon brengt iedere week geld voor me mee dat hij van mijn rekening haalt. Hij zorgt voor het betalen van de huur en zo. Als ik een nieuwe jas wil kopen of een cadeautje, dan moet ik hem om geld vragen.
Ik ben blij dat hij dat allemaal doet, maar het zou natuurlijk beter zijn als ik het zelf zou leren.*

Een andere oorzaak is dat door een opeenstapeling van tal van maatregelen als gevolg van de economische crisis ouderen met een laag inkomen naar verhouding hard worden getroffen.

Het is al heel moeilijk om jarenlang te moeten rondkomen van een minimum-inkomen. Vaste lasten stijgen en die kosten worden al jaren niet voldoende gecompenseerd in de AOW uitkering.

Omdat oudere vrouwen vaker behoren tot de laagste inkomensgroepen, treft dit hen extra. Als er al sprake is van een inkomen net boven het sociaal minimum dan wordt dit snel minder. Door b.v. huurverhoging, verhoging eigen risico en eigen bijdragen, verlaging van de inkomensgrenzen voor en de hoogte van huur- en zorgtoeslag en minder mogelijkheden om voor extra inkomensondersteuning in aanmerking te komen. Men moet al jarenlang de eindjes aan elkaar knopen en er is geen buffer om tegenvallers op te vangen. Het sociaal minimum is in feite te laag voor een menswaardig bestaan.

Financiële noodsituaties maar ook veel stille armoede is het gevolg. Ook verminderen de mogelijkheden tot maatschappelijke participatie.

40 jaar geleden ben ik met mijn kinderen vanuit Turkije naar Nederland gekomen. Mijn man was al eerder hier. Hij werkte in de scheepsbouw. Drie jaar geleden is hij overleden aan asbestkanker. Nu ben ik alleen. Omdat ik pas op mijn dertigste hier ben komen wonen heb ik een onvolledige AOW. Ik krijg 70%. Omdat we nog een huisje hebben in Turkije kom ik niet in aanmerking voor een Aanvullend Inkomen Ouderen. Ik heb mijn huis opgezegd. Nu woon ik drie maanden bij mijn oudste zoon, drie maanden bij mijn andere zoon, drie maanden bij mijn dochter. Een deel van het jaar ben ik in Turkije in het familiehuis.

Er is veel onbekendheid over regelingen en hoe daar gebruik van te maken. Men kent de weg niet, de taal is een probleem of men leidt een geïsoleerd bestaan. Vaak worden de financiële zaken gedaan door de mannen en weten vrouwen daar onvoldoende van. Ook is er bij oudere vrouwen, zeker bij migranten, vaak sprake van schaamte en wil men niet afhankelijk zijn van de overheid of wantrouwt deze. Veel oudere vrouwen kunnen niet omgaan met computers, terwijl de informatie van instanties en gemeenten steeds vaker alleen nog via internet wordt verstrekt. Ook veranderen wetgeving en regelingen steeds vaker en is dat nog nauwelijks bij te benen als het niet je dagelijks werk is.

Ik kom uit Suriname. In 1975 ben ik naar Nederland gekomen. Hier heb ik altijd tot tevredenheid als baliemedewerkster gewerkt. Toen ik een paar jaar geleden boventallig werd verklaard konden ze me geen passend werk aanbieden. Toen kwam ik op straat te staan. Mijn uitkering werd tot mijn pensionering aangevuld tot het salaris dat ik eerder verdiende. Dat was nog een goede regeling. Maar nu ben ik sinds een paar maanden officieel met pensioen. Ik ben enorm achteruitgegaan met mijn inkomen. Het was echt schrikken. Daar ben je niet op voorbereid. Net als veel andere lotgenoten heb ik een onvolledige AOW. Daarnaast heb ik dan een klein pensioentje. Ik ben bang dat ik zal moeten verhuizen.

Gemeenten zijn lang niet altijd goed op de hoogte van de verschillende situaties en behoeften van arme ouderen. Voorzieningen in buurten worden weggehaald, waardoor de afstand om contact te hebben en informatie te krijgen letterlijk te groot wordt.

Zet men eenmaal de stap om gebruik te maken van regelingen, dan blijkt het aanvragen niet eenvoudig en moet er over nogal wat drempels worden heen gestapt. Ingewikkelde formulieren, aanvragen alleen via internet mogelijk, slechte of onvoldoende informatie en trage afhandeling vallen de aanvragers ten deel.

Tijdens de expertbijeenkomsten werd gewezen op de soms respectloze bejegening en het onbegrip van medewerkers van gemeenten. Ook kwam tijdens de bijeenkomsten de schuldenproblematiek aan de orde. Daarbij werden genoemd: lange termijnen voordat men daadwerkelijk in een traject zit, bewind voering die niet goed werkt, macht en intimidatie van incassobureaus.

Mijn man en ik zijn vijftig jaar samen geweest. Hij werkte, ik voedde de kinderen op. Zo ging dat toen. Op een gegeven moment kwam ik erachter dat hij gokverslaafd was. Maar toen was het al te laat. We zijn gescheiden, maar ik bleef met grote schulden achter. Nu zit ik al jaren in de schuldsanering. Maar het einde is in zicht. Als alles goed gaat ben ik er eind van dit jaar vanaf, op mijn 63ste. Dan heb ik gedaan wat ik kon. We hebben het nooit rijk gehad, maar nu kan ik me zelf wel echt arm noemen. En het wordt nooit meer beter, want werken zit er niet meer in. Straks mag ik blij zijn met mijn AOW. Pensioen is er niet en ook geen spaargeld.

AANBEVELINGEN

We zijn ons er van bewust dat gemeenten prioriteiten moeten stellen in het armoedebeleid, maar de toenemende groep arme oudere vrouwen is kwetsbaar. Dit maakt extra aandacht noodzakelijk en hiermee wordt geïnvesteerd in het voorkomen van armoede bij opvolgende generaties.

We formuleren hieronder op basis van de input van de expertbijeenkomsten aanbevelingen voor gemeenten en organisaties om armoede onder oudere vrouwen effectief tegen te gaan. Hierbij focussen we op heel concrete en reële oplossingen voor oudere vrouwen in al hun diversiteit en met reële mogelijkheden voor gemeenten. Maar ook op wat zelforganisaties en belangenorganisaties kunnen doen om armoede onder deze groep effectief te bestrijden. Met als doel om met elkaar aan tafel te gaan om oplossingen te bespreken.

Het uitgangspunt is dat met dezelfde middelen, maar door op een andere manier te werken of een ander accent te leggen meer wordt bereikt voor oudere vrouwen met een laag inkomen.

Voer algemeen beleid waar mogelijk, maar specifiek waar nodig om te voorkomen dat er groepen tussen de wal en het schip vallen en niet bereikt worden. Let er bij de uitvoering van algemeen beleid op dat de effecten daarvan voor iedere burger gelijk zijn. Dat kan door in de uitvoering specifiek aandacht te besteden aan het bereiken van de meest kwetsbare groepen en de beste manier om hen te ondersteunen.

Armoedebeleid is meer dan een verzameling financiële regelingen of schuld-hulpverlening. Een integraal beleid waarin aandacht is voor armoede in relatie tot wonen, werken, participatie en gezondheid is noodzakelijk. Met accent op preventie en het voorkomen en oplossen van schulden.

KENNIS VERGROTEN EN BELEID VERBETEREN

- Verwerf inzicht in de inkomenspositie van oudere vrouwen gespecificeerd op verschillende leeftijdscategorieën, etniciteit en verschillen in inkomenspositie tussen mannen en vrouwen.
- Vraag organisaties informatie aan te leveren over wat zij horen over knelpunten van en over de inkomenspositie van oudere vrouwen. Benut hierbij specifiek de kennis van vrouwen- en migrantenorganisaties.

- Besteed extra aandacht aan kwetsbare oudere vrouwen en formuleer binnen algemeen voor hen specifiek beleid, zowel t.a.v. daadwerkelijke inkomensondersteuning als informatieverstrekking over inkomensondersteunende regelingen.
- Hou systematisch de effecten bij van de uitvoering van het gemeentelijk armoedebeleid t.a.v. het bereiken van oudere vrouwen.
- Bevorder diversiteit binnen organisaties zoals cliëntenraden, seniorenraden en andere platforms die de belangen van ouderen behartigen, zodat ook (migranten) vrouwen invloed kunnen uitoefenen.
- Faciliteer en ondersteun actief de effectieve inspraak van oudere vrouwen door deelname vanuit belangenbehartigers, intermediairs, vrouwen- en zelforganisaties.

INFORMATIEVERSTREKKING

- Benut de extra gelden voor armoedebestrijding ook door te investeren in het versterken van de eigen kracht door het faciliteren van zelforganisaties, zoals opleiden en begeleiden van vrijwilligers.
- Voer een inventarisatie uit t.a.v. het bereiken van specifieke categorieën oudere vrouwen met een laag inkomen (leeftijd, sekse, etniciteit).
- Zet een goed systeem en netwerk op voor informatieverstrekking over inkomensondersteunende regelingen en benut daarbij zelforganisaties en intermediairs die in contact staan met oudere vrouwen, met name migrantenvrouwen.
- Voorzie in voorlichting die is toegesneden op oudere vrouwen en houd rekening met hun kennis en afkomst. Daarbij is mondelinge groepsvoorlichting het meest effectief, evenals het toerusten van intermediairs en sleutelfiguren uit gemeenschappen.
- Verspreid informatie niet alleen via internet, maar benut vooral ook lokale omroepen en huis-aan-huisbladen, die voor de doelgroep een goed medium zijn.
- Organiseer bijeenkomsten met een bijzonder karakter zodat daar veel mensen op af komen en doe dat i.s.m. intermediairs, vrouwencentra en zelforganisaties.

INKOMENSONDERSTEUNING

- Faciliteer scholing en bijscholing voor vrijwilligers die goed zijn opgeleid en bekend zijn met en in de diverse gemeenschappen, zoals sleutelfiguren, bezoekvrouwen, wijkcontactvrouwen.
- Biedt de mogelijkheid om d.m.v. eenvoudige papieren formulieren aanvragen te doen, naast de digitale mogelijkheden.
- Zorg voor spreekuren in wijkcentra waar informatie gegeven wordt, zo nodig ook in de eigen taal en faciliteer organisaties om dit te doen en om huisbezoeken af te leggen.
- Benut vindplaatsen en informatiebronnen zoals huisartsen, thuiszorg en andere hulpverleners en versterk de relatie hiermee i.v.m. directe doorverwijzing om problemen op te lossen. Vaak is sprake van meervoudige problematiek.
- Houd bij aanvragen voor bijzondere bijstand rekening met stapelingeffecten door verhoging van kosten en verlaging van toeslagen.
- Wees ruimhartig met kwijtschelding van gemeentelijke belastingen bij ouderen met alleen AOW of AOW/AIO.
- Let bij het pakketaanbod van stadspassen erop dat dit ook voor oudere vrouwen aantrekkelijk is en niet alleen gericht op gezinnen, kinderen en jongeren.
- Investeer in het voorkomen van schulden door het actief aanbieden van budgetworkshops en trainingen in de eigen kring van gemeenschappen en organisaties.
- Faciliteer het opzetten van initiatieven die helpen om beter rond te komen met een laag inkomen, zoals ruilsystemen, repaircafé e.d.
- Maak gebruik van goede voorbeelden op het terrein van inkomensondersteuning en goed werkende vormen van dienstverlening van andere gemeenten.
- Houd openbaar vervoer financieel toegankelijk door b.v. gratis vervoer voor lage inkomensgroepen.
- Zorg voor voldoende betaalbare huurwoningen zodat verhuizing naar een kleinere woning ook echt mogelijk is.

BEJEGENING EN BEELDVORMING

- Investeer in trainingen voor medewerkers van gemeentelijke diensten om meer kennis en begrip te verwerven over de positie van oudere vrouwen in al hun diversiteit. Betrek daarbij ook vrouwen uit de doelgroepen.
- Maak meer gebruik van intermediairs uit de betreffende doelgroepen en neem personeel aan dat kennis heeft van de doelgroep en begrip en respect heeft.
- Organiseer ontmoetingen om het gesprek op gang te brengen met als doel om meer begrip te krijgen voor elkaars positie als cliënt en dienstverlener.
- Geef informatie over klachtenprocedures en houd tevredenheidsonderzoek onder cliënten en aanvragers.
- Enquêteer ook mensen die informatie gevraagd hebben maar geen aanvraag ingediend hebben of hun aanvraag ingetrokken hebben.
- Waardeer mensen die rondkomen van weinig geld en werk aan positieve beeldvorming.

EMPOWERMENT VERSTERKEN

- Waardeer, stimuleer en ondersteun initiatieven vanuit de doelgroepen en belangenorganisaties om de eigen kracht van arme oudere vrouwen te vergroten en hun zelfstandigheid en empowerment te versterken.
- Ondersteun initiatieven van organisaties om oudere vrouwen te leren hun financiën en administratie zelf te beheren en hun kennis daarover te vergroten, b.v. pinnen, internetbankieren, opzoeken van informatie over financiële regelingen.
- Ondersteun organisaties om wegwijs te worden in het woud van financiële regelingen.

www.fnvvrouw.nl
www.netwerknoom.nl